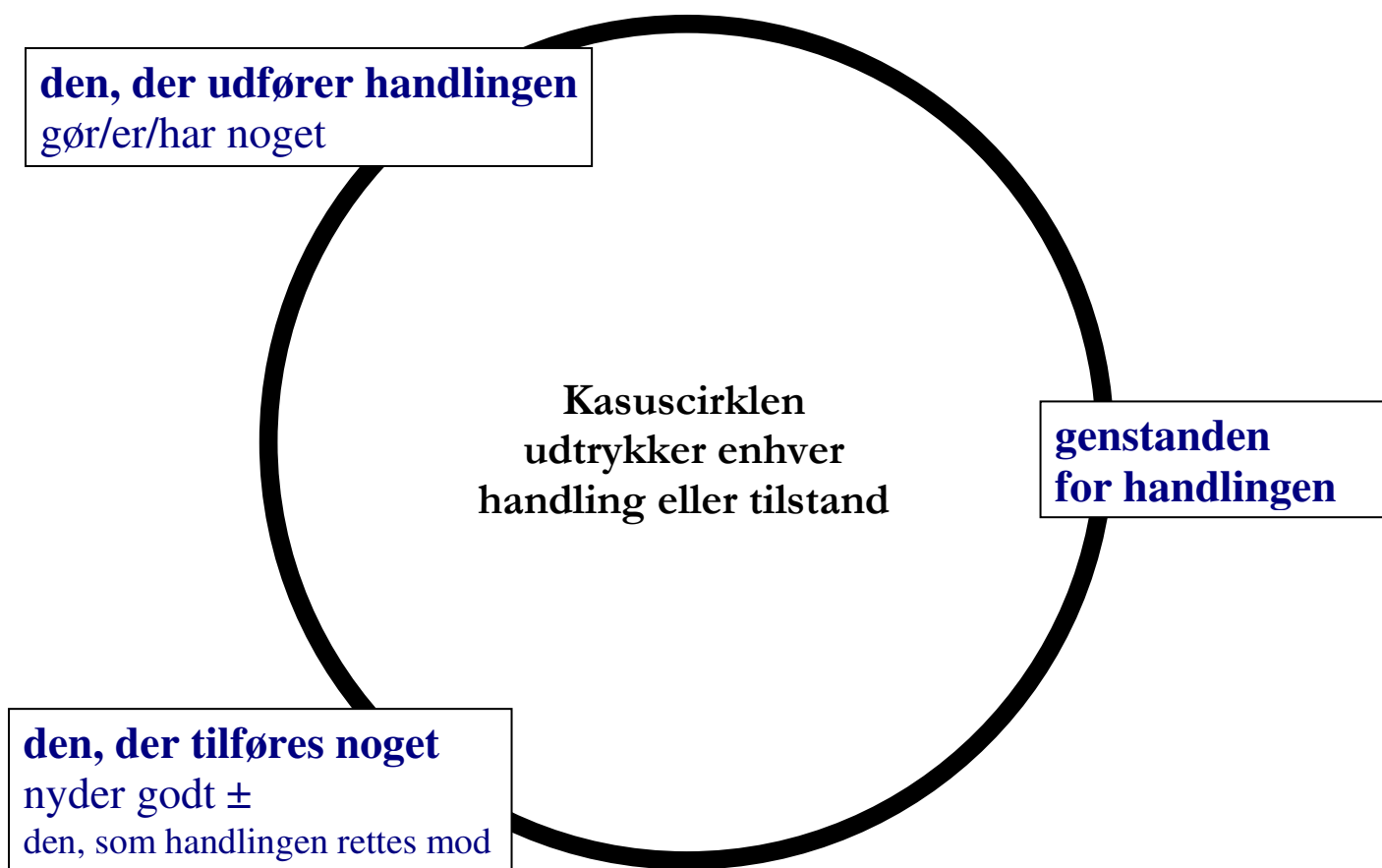

Sven Erik Bruun

***Motiverende, fagmetodisk forord
til funktionsgrammatikken
og lærebogssystemet
Unterwegs***

*- en anderledes indfaldsvinkel
til tysk*

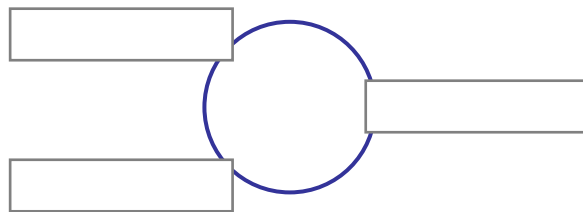

Pædagogisk introduktion

Bruun

Konceptudvikling og pædagogisk rådgivning

Når vi bruger vort modersmål,
taler vi ud fra *en følelse*,
udviklet gennem barndommen og ungdommen
- ikke som den fremmedsprogedes tillæring
af et sprog:
på basis af et grammatisk ratio.

I et organisk udviklingsforløb er det min hensigt at fremstille grundelementerne i det tyske sprog på en let forståelig, optisk synlig måde. Ved hjælp af en funktionsgrammatik ønsker jeg at udvikle et redskab, som er umiddelbart håndterligt i den mundtlige kommunikation og som skaber adgang til den følelse for sproget, som den indfødt talende har fået gennem opvæksten.

Sven Erik Bruun

Motivationsstimulerende tyskundervisning

Funktionsgrammatik - en anderledes indfaldsvinkel til tysk

I denne fremstilling af funktionsgrammatikken sættes fokus på samspillet mellem handlingen og de tilknyttede navneord med et basalt udtryk til forholdsordene. Med andre ord: KASUS er nøgleordet. Målet er at opbygge en betydningsfornemmelse omkring kasusmærket (den bestemte artikels slutbogstav) og dets signalværdi i udsagnet.

Funktionsgrammatikken er tænkt som et alternativ til traditionel grammatisk tankegang. Netop i indgangsfasen til sproget tysk er det af afgørende betydning, at man får et velfungerende redskab til hurtigt at kunne udtrykke korte, klare sætninger. Via optiske hjælpemidler (kasuscirklen og kasuskabalen) etableres en direkte fornemmelse for de forståelsesmæssige dimensioner i et kasussprog som tysk. Tilsvarende har vi ikke behov for i dansk, som strukturelt er et rækkefølgesprog på linje med de øvrige skandinaviske sprog og med engelsk. Derfor er kasustanken ny for os og så meget desto vigtigere at få en sikker fornemmelse for.

Lærebogen *Unterwegs im Wirtschaftsleben*

er udviklet som et indføringskursus, der strækker sig over et kursusforløb på 2-3 måneder med 3-4 lektioners ugentlig undervisning. Eller det gennemføres som intensive kursusmoduler. En tredje mulighed er at opdele materialet i to eller tre sektioner, som over tid bearbejdes sideløbende med andet stof.

Målgrupper: Handelsskolen/ungdomsuddannelserne og voksenundervisningen.

Mål: Hurtigt at skabe et overblik over grundstrukturen i tysk ved hjælp af et optisk billede af sætningsstrukturen.

Det er alment hørt, at gymnasieskolens og handelsskolens lærere beklager sig over de studerendes grammatikfærdigheder, når de begynder tyskundervisningen på ungdomsuddannelserne. Ofte tilrettelægges specialforløb/kurser i grammatik med henblik på tyskundervisningen. Her, såvel som i den almene tyskundervisning på handelsskolens uddannelser, passer *Unterwegs im Wirtschaftsleben* optimalt ind i strukturen.

Ved hjælp af de supplerende tekster og øvelser + vikarøvelserne belyses en bredere vifte af dagligdagens kultur i det tyske samfund. Disse emner kan yderligere understøttes af informativ søgning på internettet.

Øvebogen *Unterwegs im Wirtschaftsleben* kan stå alene, men konceptet optimeres ved at bygge på samspillet mellem flere medier i undervisningen. Papirversionen *Unterwegs im Wirtschaftsleben* er en arbejdsbog for den studerende. Heri er de sproglige grafer og introduktioner fra *Funktionsgrammatikken* integreret i kortfattet form. Når undervisningssystemet er fuldt udviklet kan læreren/instruktøren/den studerende fra hjemmesiden downloade/udskrive:

- *Funktionsgrammatikken* i sin helhed eller udsøgte dele deraf (pdf format)

- Kasescirkler og ordkort med verber og substantiver til træning af ordforråd og sætningsstruktur (tekst 1-4)
- Oversigtsark
- Spørgsmål/svar til hovedteksterne (tekst 1-8)
- Stikord til referat (tekst 1-8)
- Oplæg til rollespil (tekst 5-8)
- Supplerende øvelser og opgaver
- VIKAR øvelser - eller opgaver til timer uden lærer
- PowerPoint præsentationer til introduktion af sproglige emner
- Lydfiler med hovedteksterne til lyttetræning og udtaletræning (WMA-filer)
- Lydfiler med øvelsestekster til anvendelse ved korrektion af øvelser i arbejdsbogen (WMA-filer)
- Video med de otte hovedtekster

Praktisk undervisningstilrettelæggelse

Læreren/instruktøren præsenterer det sproglige emne, med støtte fra PowerPoint præsentationerne, hentet fra hjemmesiden. De studerende arbejder i grupper med vejledning og overvågning fra læreren. *Der bør ikke være flere end 3 deltagere i hver gruppe.* Er der en restgruppe med 4 deltagere, deles de i to grupper. Dermed undgås tomgang i gruppen. Alle løser alle øvelser, uden man når at blive træt af øvelsen, inden man er igennem øvelsesrunden. Samtidig sikres det nødvendige antal gentagelser, så gloseforrådet har en chance for at blive hængende. *Der sættes fokus på aktiv, mundtlig sprogfærdighedstræning.* På skift læser gruppedeltagerne teksterne op for hinanden, evt. som samlæsningsøvelse med lydfilen. Spørgsmålene, som læreren har udskrevet fra hjemmesiden, udleveres, så én læser spørgsmålet, en anden svarer og den tredje kontrollerer svaret. Øvelsen går på turnus og gentages til alle har besvaret spørgsmål.

Indsætningsøvelserne løses individuelt, afstemmes i gruppen og tjekkes med lydfilen, som er hentet ned fra internettet. Alternativt kontrolleres øvelsesresultatet in plenum.

Ordkortene udskrives med tryk på begge sider, dansk på den ene side og tysk på den anden, så de kan anvendes som vendekort til glosetræning og til oplægning på kasescirklen til sætningstræning.

De supplerende øvelser kan læreren indskyde i undervisningsforløbet efter ønske og behov.

VIKAR øvelserne er tænkt som et tilbud for det tilfældes skyld, at læreren er forhindret i at møde til undervisning. Her kan vikaren eller skolelederen i samråd med læreren downloade og omdele en relevant øvelse, som de studerende kan arbejde med i lærerens fravær. Dermed gribes der ikke ind i et planlagt undervisningsforløb, men der suppleres med relevant øvelsesstof, afpasset det sted i undervisningsforløbet, hvor de studerende befinder sig.

Funktionsgrammatikkens del 1 og **Unterwegs** øvebøgerne følges sprogligt-tematisk ad, og er designet som et indførlingsforløb, der skal give studerende med forvitrede forkundskaber i tysk en ny sproglig indføring/sammenhæng - et overblik, som de kan bygge den videre sproglæring op omkring.

Funktionsgrammatikkens del 2 tænkes anvendt fragmentarisk sideløbende med andet tekstmateriale og dertil hørende eller udsøgte øvelser. Del 2 leder de studerende over i den alment kendte grammatiske struktur.

Øvebøgerne *Unterwegs* er opbygget således, at de i undervisningen kan stå alene. De væsentligste sproglige introduktioner er i kort form trykt ind i øvebøgerne. Nogle steder, vil man se en gentagelse af den sproglige forklaring/graf. Dette er helt bevidst, idet man derved undgår at skulle blade frem og tilbage, når man bearbejder eksemplermaterialet. Man skal således ikke springe mellem to bøger (øvebogen og *Funktionsgrammatikken*).

Som udgangspunkt for fremstillingen arbejdes der med 3. person. Der sættes fokus på omtale og lægges vægt på spørgsmålsbesvarelser og referater til træning af gloseforråd og mundtlig udtryksfærdighed. Dermed opbygges der en logisk forståelse for entals- og flertalsfunktionen i verbet. Når denne bevidsthed er indarbejdet, tilføjes jeg- og du-formerne helt naturligt som unikke former i sproget. Dermed er der lagt op til den fuldt kommunikative kompetence. Ved at vente med jeg- og du-formerne, til der er opbygget et grundordforråd, undgås frustrationen over selvutilstrækkelighed ved „ikke engang at kunne udtrykke, hvad man selv synes/mener”.

Det er vigtigt at arbejde aktivt med ordforrådet, indtil det kan anvendes i den talende situation. Med andre ord: Muligheden for gentagelsen må ikke forsømmes anvendt. Således er der også lagt vægt på en kontekstmæssig sammenhæng mellem hovedtekst og øvelsestekster. Øvelsesteksterne udgør en omløbende tekst, så der er mulighed for at stille spørgsmål, aflægge referat og afgive en kommentar.

Som afslutning på hver hovedtekst skal den studerende med støtte i billedreportagen og et par selvvalgte stikord kunne aflægge et selvstændigt referat. Såfremt den studerende måtte have behov for yderligere støtte, kan et hjælpeark/stikordsnotat udskrives fra hjemmesiden.

Den pædagogiske tanke og det videre sigte

Kasuscirklen^{1*} er ikke et forsøg på at erstatte den klassiske analytiske grammatik. Den er alene tænkt som en anderledes og lettere indgangsvinkel til tysk og tjener således et pædagogisk formål, der på sigt gerne skal føre til, at den studerende også er i stand til at støtte sig til de almene sproglige opslagsværker. Derfor er visse opsætningsmæssige figurer fastlåst af den klassiske tanke; fx nominativen står øverst, og til venstre - idet blikket almindeligvis bevæger sig fra venstre mod højre, oppefra og nedefter. Akkusativen har fundet en mellemlacering og dativen står nederst.

Verbalflektionen er derimod brudt om, så der opstilles ‘en galge’ til synliggørelse af formerne. Her er sigtet *at fokusere på tredje personformerne*. Derfor stilles de øverst og markeres grafisk ved hhv. en enkelt prik og to prikker. Sprogets hyppigst forekommende former, 3. person, står øverst/først for i fokusfeltet og danner således en naturlig betydningsopfattelse for verbernes talfunktion. I en presset situation, støtter man sig oftest til sin basisfunktion, det man lærte først/det, der står øverst.

---

¹ *Kasuscirklen

er et grafisk hjælpemiddel, som bygger bro mellem forståelse og udtryksform. Kasuscirklen gør det muligt at se sætningens struktur som et optisk billede. Den beskrives i funktionsgrammatikkens del 1, side 1.

Der arbejdes målrettet på at gøre den sproglige struktur optisk. Ved hjælp af kort, der lægges ud på bordet og danner sætningsmønstre over en cirkel, skal den studerende have mulighed for „**at røre ved sproget**” med henblik på at stimulere den sproglige følelse gennem fysisk kontakt. For de fleste vil det være hensigtsmæssigt først at lægge sætningen op på dansk (som vi tænker budskabet). Herefter vendes kortene og sætningen fremtræder på tysk. Senere i processen lægges kortene umiddelbart op på tysk. Som resultat af øvelsen **ser** den studerende sætningen for sig.

Historik og pædagogiske visioner

At møde kursisten/eleven/den studerende dér, hvor han/hun aktuelt „står”, bør være udgangspunkt for enhver undervisning. Dette udgangspunkt er læreren ofte tilbøjelig til at komme for let omkring. Læreren har på forhånd dannet sig et færdigt indtryk af processen: „Der står på skemaet, at vi skal have tysk - og så lad os se at komme i gang”.

Tysk har gennem mange år været „hadefag nr 1 eller 2” i folkeskolen. Prædikamentet har fulgt med over i gymnasiet og de øvrige ungdomsuddannelser. Mange har tidligt taget konsekvensen og har valgt faget fra, har taget det på laveste niveau eller har med sig selv accepteret en attitude med en minimal indsats, så man lige præcis ikke dumper i faget.

Den faglige udfordring i tyskundervisningen ses angrebet på mange måder, ofte som et blandingsforløb mellem:

- systematisk opbygning over grammatiske strukturer
- naturmetode/direkte metode med indlæring af sætningsenheder, fraser og vendinger
- building up programmer, hvor sætningselementer genereres til helheder
- autentisk tekstlæsning med fokus på særlige emner, som det er op til læreren at vurdere, i hvilken grad de skal uddybes
- videoklip fra hverdagen med kortfattede tekststrukturer, med eller uden øvelsesark som bilag
- gloselæring og oversættelse
- rollespil
- særlige induktive eller deduktive metoder
- sammenlignende strukturer
- opbygning via kommunikative kompetencer
- ...

Det klassiske mønster med en grammatisk systematisk opbygning af tyskundervisningen er vanskeliggjort af, at den forudgående danskundervisning i folkeskolen ikke på samme måde som tidligere introducerer en teoretisk sætningsanalyse med bevidstgørelse af ordklasser, sætningsled, tider og former. Der er ikke meget sprogligt „arvegods” fra danskundervisningen, som tysklæreren umiddelbart kan overtage. Altså må tysklæreren i gang med at introducere og træne sproglige begreber. Allerede her risikerer læreren i sin begrebsverden at komme på kollisionskurs med den pædagogiske præmis: at møde den studerende, der hvor han/hun motivationsmæssigt „står”, og sandsynligheden for at nå frem til et i praksis anvendeligt resultat inden for de givne tidsrammer er lille.

*Eleven forventer fra første færd at gå direkte på målet, at kunne **sig** noget på tysk inden for en kort tidshorisont. Lange omveje omkring grammatik og teoretiske tanker opfattes direkte som unødvendige barrikader, der i høj grad er destruktive for motiva-*

tionen og lysten til at arbejde med sproget. Elevens/den studerendes konklusion risikerer at blive: "Det er alligevel forkert, den jeg siger. Derfor kan jeg lige så godt holde min mund." Elevens sammenligningsbasis i folkeskoleforløbet er den forudgående engelskundervisning, hvor det har været muligt hurtigt at nå et mundtligt delresultat. Det bliver tyskundervisningen også nødt til at kunne leve op til. Derfor er der brug for nye styremekanismer: Funktionsgrammatikken.

Læreren skal være opmærksom på en række tilpasningsfaktorer, før han/hun sætter ind med den faglige indsats. Ligesom symfoniorkestret skal stemme instrumenterne, før det begynder at spille, skal elevernes motivation afstemmes, inden undervisningen kan begynde. Ellers bliver „koncerten” falsk og resultatet dermed dårligt.

Motivationsfaktorer

I alment omdømme er tysk belastet af en række fordomme. De må enten nedbrydes systematisk over en periode eller ryddes af vejen, før undervisningen kan få den ønskede effekt. Og så skal der præsenteres et indgangsstof, som uden argumentation overbeviser eleven/den studerende om, at det faktisk ikke er så svært at lære tysk. Samtidig skal undervisningsmaterialet indholdsmæssigt være tilpasset den studerendes alder, uddannelsesmæssige baggrund, interessefelter, faglige tilgang og mest af alt: positive forventninger.

Mange lærere møder eleverne/de studerende med en skjult dagsorden: At lirke og liste den klassiske sprogfærdighed ind via tilløkkende indgangsvinkler for at kunne slutte af med en solid omgang grammatik. Hvis man når at ramme den studerendes interesseområder og nysgerrighed, inden man kommer til den tunge del af stoffet, kan metoden anvendes med succes. Men det er ikke sikkert, at den virker næste gang; og genbrug bliver nødvendig, inden læringsprocessen er igennem de nødvendige faser for at nå frem et delmål med en anvendelig profil. Det er som med den oversukrede pastil: Når man har suttet sig gennem det yderste lag, kommer man til den bitre kerne. Har forståelsen i indgangsforløbet vakt interesse og færdigheder, mildner det "den bitre smag".

Tysk/sprog generelt kan ikke læres med en enkeltgangsindsats for hvert enkelt sproglige emne. Resultatet er produkt af en lang række gentagelser og mindre elementer, som finder sammen i en symbiose. Denne proces er for mange folkeskoleelever bekendt fra engelskundervisningen som forholdsvis enkel, der hurtigt giver et resultat, som eleven umiddelbart kan omsætte til praksis. Her kan tysk komme på kollisionskurs med forventningerne, hvis der ikke hurtigt nås bæredygtige delmål ved hjælp af let tilgængelige hjælpemidler.

Når elevens/den studerendes udgangspunkt i tyskundervisningen er „nul” = ingen forkundskaber, kan der højst være fordommene at kæmpe imod. Kommer den studerende derimod med forudgående tyskundervisning i bagagen, har han/hun forventninger, som skal indfris eller, såfremt de er af negativ karakter, bearbejdes, så en positiv motivation kan opstå. Her kan et hurtigt nået delmål i form af et overblik (en aha’ oplevelse) være af afgørende værdi for det videre forløb. Er der mange studerende i klassen, vil der være mange individuelle forventningsniveauer, som læreren skal være opmærksom på. Dette vanskeliggør læringsprocessen. Her vil det være nødvendigt at foretage en indgangs-evaluering og at indgå aftaler med de studerende om en strategi for den ønskede udvikling. Denne strategi skal der følges op på, så læringen kan tilpasses de enkelte grupperinger, som bliver en naturlig følge af processen.

Møder den studerende op med dårlige erfaringer fra tidligere tyskundervisning er „huden ofte tynd”. Her er motivationsstimulerende øvelser med en passende sværhedsgrad vejen frem til mærkbare resultater. Aha’ oplevelser er vitale for succes.

En ny tilgang til tysk

Der er brug for en mere umiddelbar tilgang til tysk end den, som den klassiske sprogundervisning muliggør. Men resultatet må ikke være ringere, end vi kan føle os korrekt forstået i den enkelte situation og som ligeværdige partnere i kommunikationen. Holdbarheden af cirkustysk er kort. Den varer kun, til forestillingen er slut. Sagt på en anden måde: Vil vi have længere varende relationer, hvor den gensidige troværdighed stimuleres og derfor udvikler sig, må der stilles krav til korrekthedsgraden. Derfor kan man ikke give helt slip på et sprogligt styresystem.

For at stimulere motivationen til at lære tysk kan man begynde med at afskaffe ordet „grammatik”. I det mindste i undervisningstiden i samspillet mellem lærer og studerende. Dette magiske ord opfattes af mange som en rød klud. Vi må være innovative og erstatte grammatikken med nogle andre værktøjer, som leder frem til en (rimeligt) korrekt løsning, som har en let tilgængelighed, og som fremtidens studerende finder umiddelbar støtte i og synes om at bruge. Uanset om den studerende ønsker at anvende sproget på et avanceret eller et elementært niveau, er det afgørende for læringen, at han/hun hurtigt når frem til en praktisk udtryksfærdighed, en brugsprofil som han/hun føler sig beriget med og har lyst til at anvende. Dermed vil sproget nå en bredere brugerkreds og undgå at ende med at blive elitært, næsten på linje med latin i “gamle dages skole”.

For at sætte indholdet af det efterfølgende i perspektiv, må jeg i en vis udstrækning drage paralleller til den klassiske grammatik. (Jeg vil gøre det til et mål i sig selv at gøre dette i mindst mulig udstrækning.) For ikke at komplicere indgangsforløbet i den sproglige tilegnelse af tysk unødvendigt, sættes der i **Funktionsgrammatikkens del 1** alene fokus på de sproglige **aktiv**konstruktioner i nutid. Fremstillingens **del 2** (fra side 24) skal alene tjene som opslagsværk, der over tid er med til at skabe en sproglig helhed og bygge bro til den klassiske grammatik. Og sidst, men ikke mindst: Funktionsgrammatikken er ikke tænkt anvendt som en lærebog, der skal udleveres til eleverne og bearbejdes fortløbende. Den er en understøttende fremstilling, som primært læreren har glæde af til evt. fragmentarisk anvendelse i undervisningen.

Følelse

Som formidler/underviser må man til stadighed beflitte sig på at forstå de studerendes tankegang og forståelsesplatform. Denne platform skal danne basis for den forestående læring. Strukturen i lærerens faglige platform må ikke gøres til udgangspunkt for de studerendes læring. Læreren skal guide de studerende gennem stoffet som en ven, man er på bølgelængde med, og forsøge at finde et fælles punkt for den sproglige sensibilitet.

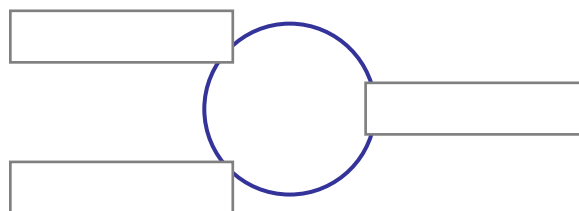
Fysiologisk set er stemmen en **refleks**. Talen er en styring af refleksen, baseret på **følelsen**, og danner dermed et signal til omverdenen. I tyskundervisningen ”glemmes” denne følelse ofte og erstattes af en fagligt solid teoretisk baseret struktur/viden, en teknik, som læreren kalder **grammatik** og opfatter som en korrekthedsbasis, en teknisk disciplin, der fører den studerende frem til en sproglig forståelse og færdighed. Her springer kæden af igen... Læreren får ikke skabt forbindelse til den studerendes sprogfølelse. Dermed

risikerer man, at sprogindlæringen bliver resultatet af overførelse af en teknik, som mangler en forankring i individet.

Tysk er et kasussprog, dvs. man har mulighed for at udtrykke specifikke relationer ved hjælp af mærker (artikler og endelser) i sproget. Hos den indfødte refererer disse mærker til en følelse/forståelse, som er helt umiddelbar. Det er således vigtigt at formidle en tilsvarende følelse til den, der ønsker at tale tysk som fremmedsprog. Princippet bag kasussprog er genialt, det forudsætter blot, at man kender spillereglerne, for at man kan udtrykke sig klart og entydigt.

Funktionsgrammatikken viser sætningens sproglige grundstruktur grafisk. Det muliggør, at man ser sætningen som et billede. Derved skabes der en umiddelbarhed, når vi som danskere skal kommunikere på et fremmedsprog, der bygger på kasus, f.eks. tysk. Med dette billede bliver man frigjort fra en grammatisk analyse. *Funktionsgrammatikken* omhandler alene de elementer, som er nødvendige for at etablere sætningens grundstruktur.

Træning skal påvirke de sproglige reaktionsmønstre. *Funktionsgrammatikken* sætter fokus på forholdet mellem handlingen og aktørerne/navneordene. Der etableres en talforfølelse omkring handlingen og en kasusbevidsthed i samspillet mellem verbet og navneordene, funktioner der stiller skarpt på det meningsmæssige indhold.

I denne fremstilling af funktionsgrammatikken er fokus lagt på det funktionelle samspil mellem verbet og navneordene. Funktionerne kommer til udtryk gennem artiklen/kasusmærket.

Grammatik er en eksakt videnskab

Først kom sproget (skabt af folket). Senere kom grammatikerne (Luther i 1517) og beskrev systemet i sproget. Over tid har grammatikerne forsøgt at rette ud på sproglige uregelmæssigheder og (ikke mindst gennem kirkens virke) at påvirke den sproglige udvikling. I nyere tid har medierne overtaget denne opgave. Dermed er der opbygget et nært forhold mellem sprog og grammatik.

Ved indlæring af et nyt sprog støtter man sig via vanetænkningen til den klassiske grammatikopfattelse. Dermed har man rygdækning for fagligheden, men risikerer samtidig at opbygge en komplicerende barriere for læringen. Grammatikken anvendes således ikke til det, den er skabt til, nemlig at beskrive sproget, men som medie i sproglæringen. Denne barriere ønsker vi at undgå at møde ved hjælp af funktionsgrammatikken, med kasuscirkelopstillingen for øje.

Sven Erik Bruun

8320 Mårslet
Oktober 2011
Vers. 6.3.0